

1943 I fangenskap på Værnes

Den 25.oktober 1943 kom lensmann Lunde i Åsen til Vuddudalen og arresterte Kåre Vordal og hans far, Jon. Se side De ble satt på toget og ført til Misjonshotellet i Trondheim av lensmannsbetjent Jens Lunnan. Etter å ha avgitt personalia, ble det ei kort ventetid før ferden gikk videre til Vollan i Klostergata 9. Her måtte de levere fra seg alle personlige eiendeler, slikt som tobakk, klokke og lignende. Men Jon fikk beholde litt skråtobakk, som han delte med sønnen før de skiltes. Kåre kom på celle nr.5. Det var i og for seg ei enmannscelle, men nå var det 6 personer der fra før av, og han ble altså den syvende. Det første de andre fangene spurte om var tobakk, så Kåre måtte dele ut det lille han hadde fått hos far sin. En av fangene kom med et lite barberblad og snittet skråtobakken i fine tynne skiver. Deretter ble skivene rullet inn i avispapir som ble lagt rundt lypæra for å tørke. Etter en kort halvtime, ble tobakken rullet inn i nytt avispapir som skulle fungere som sigarettpapir. Så stilte de seg opp i kø foran lufteventilen over klosettbotta for å få ut røyken. Det var selvsagt ikke lov til å røyke på cella.

Haftkarte

Klasse 1511

Name: Vordal Vorname: Kåre

Geburstag/ort: 33.10.22 im Åsen Wohnhaft: Vordal bei Åsen

Ehefrau bezw. Angehörige: Aufh.

Festgenommen am: 25.10.43 um 20 Uhr Ort: Vojen

Einzeliefert am: 25.10.43 um 20 Uhr Ort: Vollan

Festnahmegrund: Aufh.

Sachbearbeiter: 52-51399/43 (3 N.N.Z.)

Entlassen am: 25.2.45 um

bezw. überführt nach: 27-11-45 Værnes/Vollan 6/10.45

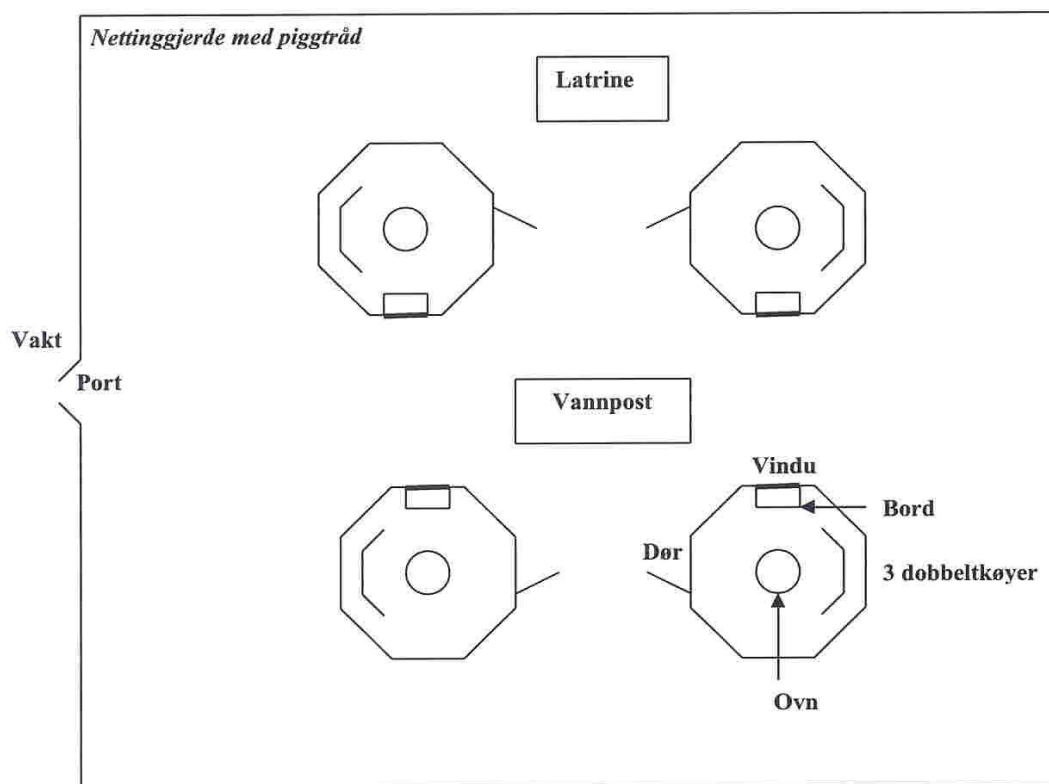
Cella var ca. 2,5 x 5 m, så det var ikke mye plass å røre seg på for syv mann. Cella inneholdt et bord ved veggen, en brisk (seng) med en madrass. Denne var til å slå opp og feste i veggen. Dessuten var det en krakk og ei toalettbøtte. Dette var standard innredning. Men siden de var 7 stykker var det i tillegg 6 treullmadrasser og 12 ulltepper, som Kåre erindrer lukta av den dag i dag. De var nok ikke vasket på lange tider. Den fangen som hadde sittet lengst på cella, fikk ligge i senga. De andre måtte ligge på gulvet. Det var temmelig trangt om natta. Om dagen var de ute på såkalt arbeidskommando. Det kunne være vedsaging, bygningsarbeide, fjerning av is fra bunkertak eller lignende. Kåre forteller at han ofte var på grøftegraving på Lade. Dessuten pakket de radioer, som var innleverte i 1941, og som skulle sendes til Tyskland. Først ble radioene pakket ut slik at tyskerne fikk se og prøvd de. Dersom de ble godkjente, ble de pakket solid og fint inn. ”Men vi fikk nå av og til kuttet en ledning eller gjort annen skade, før vi pakket de inn på nytt”, sier Kåre Vordal det til meg en snøfull novemberdag i 2004. ”Det var nok mange i Tyskland som mottok en defekt radio”.

En like snøtung novemberdag i 1943 var fange Kåre Vordal med og fjernet is fra en bunker på Moholt. Etter at mesteparten var tatt bort skulle bunkeren finpusses. Men imidlertid kom det både snø og kulde, og fangene ble kommanderte til å lage et bål som en slags siste utvei til å få vekk isen. Først tente de små bål, men det monnet lite. En tysker ga da ordre om stort bål. Som sagt, så gjort – hvorpå det hele endte opp med et kjempebrak da armeringsstålet ble oppvarmet, utvidet seg og hidde både bålet og det som verre var rundt omkring. Fra tyskeren som hadde gitt ordren kom straks påstanden om sabotasje. Det ble i alle fall slutt på bålbrenninga på taket.

Etter en måned på Vollan, den 25.november, kom Kåre til forhør med gestapisten Dragass som tolk. Jon Vordal var også i forhør samme dag. Han fikk reise hjem dagen derpå. Den 27.november fikk Kåre og ni andre fanger ordre om avreise til Værnes på arbeidskommando.

De fikk utlevert sine personlige eiendeler før de marsjerte under strengt vakthold ned til jernbanestasjonen. Som niste på turen fikk de hver 2 brødsiver. De ankom Trondheim stasjon ved 11-tiden, men kom seg ikke til Værnes før om kvelden. Kåre husker at det ikke var ordnet med mat på Værnes, men de fant seg noen poteter som de skar i tynne skiver som de strødde salt på. Disse ble lagt på ovnen og stekt. ”Det smakte godt”, sier Kåre – ”for når du er ordentlig sulten er all mat god”.

Leiren, som var en leir i leiren (se skissen), lå ca. 200 – 300 m sørøst for Stjørdalsporten ved Øyanmoen og var om lag 50 x 50 m, - med fire brakker, en latrine og en vannpost. Brakkene var 8-kantede, laget av 8 mm huntonitplank. Spisse tak, tregulv, 1 koksovn i midten og 3 doble køysenger med treullmadrasser og 2 ulltepper pr.køye. I tillegg 1 bord ved vinduet og 6 taburetter. Mens Kåre var på Værnes, var det kun 13 fanger i leiren, slik at de hadde god plass og godt med sengeklær. I hans brakke var de kun tre mann, så de hadde fire ulltepper hver. De to andre medfangene, Vereide og Rafshol, var fruktdyrkere fra Møre.

På dagtid var de på arbeid, for det meste tresking, høypresing, sorterte og rensket hodekål m.m. Arbeidstiden var fra 0800 til 1600. Ved 17-tiden var en mann fra hver brakke på kjøkkenet for å hente middagsmat, pluss tørrmat for neste dag. De fikk samme mat som soldatene.

Enkelte dager jobbet de i lag med folk fra Lånke eller Stjørdal, som arbeidet for tyskerne. Kåre fikk ordnet det slik med en fra Lånke, at vedkommende tok med brev til og fra de der hjemme. På det viset fikk han også julehilsen fra venner og kjente i Åsen. De var spente i tiden før jul. De hadde blitt fortalt at tyskerne brukte å gi amnesti for fanger til jul. Ingen av de 13 fangene hadde fått dommer (trodde de), eller satt inne for alvorlige saker, - derfor håpet de på å få sin frihet til nettopp jul. Men slik skulle det ikke gå.

Julaften fikk de i det minste fri fra arbeidet, men hans to romkamerater meldte seg frivillig til å ta et tak, slik at Kåre kunne ha brakka for seg selv noen timer og ordne opp og fli til jul. Først vasket han hele brakka med sterkt grønnsåpe. Grønnsåpa hadde han fått tak i noen dager tidligere da de rengjorde et tilfluktsrom i kjelleren i flytårnet (hvite kontrolltårnet fra 1940). I dagene før jul var de også rundt om på Værnes og samlet sammen rask og rammel. Kåre benyttet da anledningen til å få tak i en grankvist. Denne satte han i en tomflaske, slik at med litt fantasi hadde de sitt eget juletre. Ellers pyntet han opp med julekort. Og før hans to kamerater kom tilbake, fikk han tid til å ta seg en personlig rundvask. Han følte seg som cowboyene som vasket seg en gang i året eller han følte seg hensatt til de tider hvor familien fikk seg et såkalt julebad. Da Kåre sprang splitter naken fra brakka og bort til vannposten – for å ta seg en dusj - midt på kalde vinteren - hørte han vakta rope: ”*Du bist verrückt Mensch*”.

Ved 17-tiden gikk han som vanlig til kjøkkenet for å hente maten. Han håpet nok det skulle vanke noe ekstra siden det var julekvelden. Med der ble han skuffet. Han dristet seg frempå og spurte kokken om det ikke skulle være noe spesielt denne kvelden. Svaret var enkelt og kort: ”*Hunder trenger ikke noe ekstra*”. Humøret falt betraktelig. Den evinnelige ”sauerkraut” var ingen julemat. Men humøret skulle komme tilbake kort tid etterpå. Ved 18-tiden kom nemlig 3 - 4 stjørdalinger inn i leiren. De hadde sammen med venner samlet inn litt julemat, som de nå kom med. Det var smultringer, fattigmann, egg, sylte og lignende. Kåre Vordal mener bestemt at den som sto bak dette, var Kåre Berg (lokalhistoriker d.1997). Men det var ikke slutt med det. Straks etter at første gjengen hadde forlatt leiren, kom en ny delegasjon på besøk. Lederen for disse var Johannes Segtnan. Også de hadde med seg julemat. En mann fra hver brakke sto for fordelingen av godsakene, og det ble delt svært så likt. Nå var det bare blide ansikter. Det ble jul det året også, tross alt.

Klokken åtte om kvelden var alle 13 samlet i en brakke. Det ble sunget julesanger. En av fangene var åndelig godt utrustet og fremsa hele juleevangeliet ordrett. ”*Og hvem kunne tro det*”, sier Kåre - ”*for vedkommende var - og så ut som - en lasaron*”. ”*Men jeg lærte den jula å ikke skue hunden på hårene*”. Senere kom det frem at karen fra Oslo (Asker) var fra de høyere samfunnslag, høyt utdannet - med toppstilling og livet foran seg. Men alkoholen rammer alle likt, og denne personen, med alle forutsetninger til å lykkes - gikk til grunne. Senere havnet han i Frelsesarmeen. Osломannen viste også senere den kvelden en annen god side av seg selv. Etter at de pånytt hadde sunget julesanger, var det to som måtte gå ut ”for å skjule sine følelser”. Minnene ble for sterke. I den forbindelse ga Skien (de kalte hverandre kun med stedsnavn) uttrykk for at de som gråter var noen pyser. Det kom til en liten krangel. Og også her viste det seg at det lå noe bak: ”de menneskelige relasjoner”. Oslo tok Skien i lære: ”*Har du aldri opplevd noe godt*”? Men det var ikke så enkelt. Sistnevnte hadde vokst opp på barnehjem under de mest uverdige forhold. For Skien var godhet og følelser ikke-eksisterende ord.

En gang fikk Kåre Vordal og en fra Orkanger være med til Trondheim for å laste varer, for det meste smør. De klarte faktisk å lure med seg litt smør innenfor skjorta. På veien hjemover stoppet tyskerne på Rosenborg Dampbakeri, hvor de skulle laste inn stump. Den var så fersk at de omtrent brente seg i rompa da de satte seg på den på lasteplanet. Orkdalingen var av

taterslekt, og kunne triksene. Han klarte å stjele til seg et par sigarer fra en større sigareske. Så på veien innover til Stjørdal satt det to riktige storkarer og dampet i vei, og mer skulle det bli. For da de kom til lageret på Værnes, følte lagersjefen litt synd på guttene, de så litt frosne ut, så han tok fram en flaske cognac. ”Den kvelden var det to brisne fanger som kom hjem til brakka”, ler Kåre. Et snev av komikk og ”glede” i det dystre og farlige. Men dagen etterpå var tankene tilbake til det normale: ”Når blir det vår tur til å bli sendt sørover (Grini)”?

6.januar fikk Kåre gulsott. Han hadde den dagen vært med og fjernet snø på rullebanen. Da han skulle ”slå lens”, kom det blod. Dette ble oppdaget av en vakt, og de tok ham straks til en SS-lege på Rosenborg. Deretter til Røde kors, og til slutt havnet han på Thomas Angels hus. Her ble han i to uker, og ble riktig godt stelt med. De fetet ham opp med all slags god mat. Men andre måtte ha plassen, og Kåre kom til Vøllan – tilbake til utgangspunktet. Her fikk han lungebetennelse, men fikk hjelp av en serber (kvakksalver).

Og så plutselig: Den 26.februar slapp de ham ut - han var en fri mann igjen, etter en dom på 4 måneder. Da først fikk han rede på at han hadde vært dømt til 4 måneders fengsel!

Kåre Vordal satt inne noen måneder, som følte som en evighet sett i forhold til hvor lenge, hva som eventuelt kunne komme o.s.v. Usikkerheten tærte på. Hvilke sår han fikk lar vi ligge nå. Vi setter ingen personer, fangenskap eller leirer foran eller bak. Det er ikke hva dette dreier seg om. - Men omgangen med lasaronen fra Oslo, og de andre - i et fangenskap på fredlige Værnes i relasjon til leirene sørpå, ga ham en ballast. Kåre Vordal var tross alt heldig med tanke på alternativene. Han fikk en livserfaring som ga ham menneskekunnskap i kampen mot all urettferdighet, og hvor medmenneskelighet, takknemlighet og verdighet har preget hans hverdag i ettertid.

